

LUND UNIVERSITY

Det retrospektivt upplevda värdet av den gymnasiala spetsutbildningen : En uppföljning av unga vuxnas erfarenheter omkring ett och ett halvt år efter deras examen

Helmstad, Glen; Jedemark, Marie

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Helmstad, G., & Jedemark, M. (2013). *Det retrospektivt upplevda värdet av den gymnasiala spetsutbildningen : En uppföljning av unga vuxnas erfarenheter omkring ett och ett halvt år efter deras examen*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet. http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/sok?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Fbilaga%2FBlob%2Fpdf423.pdf%3Fk%3D423

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Det retrospektivt upplevda värdet av den gymnasiala spetsutbildningen:

En uppföljning av unga vuxnas erfarenheter
omkring ett och ett halvt år efter deras examen

Glen Helmstad och Marie Jedemark

Projektrapport 2013-12-30

Institutionen för sociologi
Avdelningen för pedagogik

Box 114

221 00 LUND

Lunds universitet
Sociologiska institutionen
Avdelningen för pedagogik
Box 114
221 00 LUND

Sammanfattning

Helmstad, G. & Jedemark, M. (2013-12-30). *Det retrospektivt upplevda värdet av den gymnasiala spetsutbildningen: En uppföljning av unga vuxnas erfarenheter omkring ett och ett halvt år efter deras examen* (Projektrapport). Lund: Lunds universitet, Sociologiska institutionen, avdelningen för pedagogik.

Skolverket inledde på uppdrag av *Regeringen* hösten 2009 försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning inom matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen. Försöksverksamheten har kontinuerligt följts upp och kontinuerligt utvärderats sedan dess. Våren 2012 tog de första eleverna inom de nio först startade utbildningarna sin examen. Syftet med delutvärderingen att på basis av dessa unga vuxnas retrospektiva bedömningar och reflektioner över sin behållning från utbildningarna ytterligare beskriva, förstå och värdera de nio först startade spetsutbildningarnas inverkan på dem som slutfört utbildningarna. De frågor vi söker besvara är: (1) Vad gör de utexaminerade nu? (2) Vad upplever de utexaminerade deltagarna drygt ett år efter examen att de fått med sig från sin gymnasiala spetsutbildning? (3) Vilken nytta anser de att de har haft av det de fått med sig från spetsutbildningen? (4) Hur väsentlig kan spetsutbildningen sägas ha varit för inriktningen på och genomförandet av deras nuvarande studier?

Utvärderingen bygger på en web-baserad enkät och på telefonintervjuer med unga vuxna som våren 2012 utexaminerades från de nio först startade gymnasiala spetsutbildningarna. Inbjudan att delta i undersökningen skickades ut med reguljär post till samtliga möjliga deltagare i undersökningen. I den skriftliga inbjudan gavs en länk till enkäten. Enkäten har besvarats av 60 av de totalt 138 unga vuxna som antas ha nåtts av inbjudan, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 43 %. Cirka 30 av de svarande gav i enkäten uttryck för intresse att delta i en uppföljande telefonintervju. 11 av dessa kontaktades och intervjuades också per telefon.

Enkäten visar att majoriteten av de svarande läser vidare på högskola/universitet och hälften av dessa läser vidare inom spetsområdet. En övervägande majoritet av de svarande är nöjda med sin utbildning och skulle göra samma val igen. Samhällsvetarna är den grupp där flest skulle göra samma val igen medan flest tveksamma finns bland humanisterna som samtidigt är den grupp som är mest nöjda med sin utbildning. De som studerat naturvetenskap/matematik förefaller mer splittrade i sin syn på utbildningens kvaliteter samtidigt som det är den grupp som i störst utsträckning läser vidare inom spetsområdet. Majoriteten av de svarande menar att undervisningen varit stimulerande men att det inte är accelerationen i sig som utgör förtjänsten utan snarare det att utbildning tas på allvar. Flera av de medverkande framhåller systematiskt och självständigt kritiskt tänkande som ett resultat av utbildningen. De allra flesta menar sig vara väl förberedda för studier vid högskola/universitet och menar att spetsutbildningen kommer att ha betydelse för inriktningen på deras framtida yrkesliv.

Undersökningen tyder på att möjligheten till specialisering utöver det som normalt möjliggörs inom ett nationellt program kan, om den är för otydlig och/eller drivs för långt, riskera att undergräva intresset för spetsämnet eller leda till oönskad inläsning och begräsning av studie- och yrkesvalmöjligheterna. Försprånget i form av ämneskunskaper kan också innebära att den första och andra terminens högskolestudier i stor utsträckning blir repetition av redan tillägnade kunskaper.

Nyckelord: Gymnasial spetsutbildning, retrospektiv bedömning, upplevd behållning och nytta, utvärdering av utbildningseffekter

Innehållsförteckning

Förord	i
1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Ansats, design, hjälpmedel, urval, insamling och bearbetning av data	2
1.3 Preciserat syfte	4
1.4 Disposition	4
2. Perspektiv på upplevd nytta av gymnasial spetsutbildning	5
3. De utexaminerades erfarenheter och spetsutbildningens värde	7
3.1 Nuvarande sysselsättning	7
3.2 Behållning från spetsutbildningen	8
3.2.1 Fördelaktig utbildningsmiljö	9
3.2.2 Stimulerande undervisning	10
3.2.3 Ökat intresse för spetsämnet	11
3.2.4 Systematiskt och självständigt kritiskt tänkande	12
3.3 Upplevd nytta av det man lärt	14
3.3.1 Vilket försprång har spetsutbildningen gett de utexaminerade?	14
3.3.2 Utbildningsprogrammet som helhet	17
3.4 Spetsutbildningens betydelse för nuvarande och framtida studier och yrkesval	19
3.4.1 Spetsutbildningen underlättar högskolestudier	20
3.5 Sammanfattning	21
4. Slutsatser och avslutande reflektioner	22
4.1. Kvalificering, socialisering och personlig utveckling	22
4.2 Specialisering och inlåsning	24
4.3 Försöksverksamheten i termer av framgång och misslyckande	24
Referenser	25
Bilagor	26
1. Inbjudningsbrevet till medverkan i Web-enkäten	26

2. Enkätfrågorna	27
3. Inbjudan till medverkan i telefonintervjuerna	30
4. Intervjuguide	30

Förord

Den här utvärderingsrapporten är beställd av *Statens skolverk*. Den är en del av underlaget i deras utvärdering av försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen. Försöksverksamheten inleddes hösten 2009 och beräknas pågå åtminstone till och med våren 2016. Verksamheten har kontinuerligt utvärderats. Vi har tidigare utfört en av delutvärderingarna i utvärderingen.¹ Skolverket väntas våren 2014 överlämna sin utvärdering till Regeringen, som beställt både försöksverksamheten och utvärderingen av densamma.

Våren 2012 utexaminerades den första årskullen ur de nio först startade av de sedermera totalt tjugo gymnasiespetsutbildningsprogrammen. Rapporten handlar om de först utexaminerades retrospektiva bedömningar av sina utbildningars betydelse. Bedömningarna har gjorts med vägledning av frågor om deras utbildning som ställdes till dem dels i en web-baserad enkät och dels i uppföljande telefonintervjuer drygt ett år efter de utexaminerades från gymnasieskolan. På basis av deras minnesbilder av sina gymnasieutbildningserfarenheter och skriftliga och muntliga uttryck för deras upplevelser av nyttan av det de fick med sig har vi försökt bedöma värdet av de aktuella utbildningarna. Det är vår förhoppning att deras erfarenheter och vår reflektion över dessa jämte de tidigare utförda delutvärderingarna ska minska osäkerheten kring det beslut om försöksverksamheten som ska tas i vår.

Vi som har utfört det här arbetet vill uttrycka vårt tack till deltagarna i undersökningen, våra uppdragsgivare vid Skolverkets gymnasieavdelning och utvärderingsavdelning. Vi vill också tacka Johan Klavestrand vid Sociologiska institution vid Lunds universitet för teknisk hjälp vid utformandet och bearbetningen av enkäterna.

Lund den 30 december 2013

Glen Helmstad och Marie Jedemark

¹ Glen Helmstad & Marie Jedemark, *"Försöksverksamhet med gymnasial spetsutbildning: En aktörsfokuserad utvärdering av de utbildningsprogram som startade hösten 2010"* (Lund: Lunds universitet, Sociologiska institutionen, Avdelningen för pedagogik), 2013.

1. Inledning

Skolverket bedriver på uppdrag av *Regeringen* sedan hösten 2009 försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen. Försöksverksamheten beräknas pågå till och med våren 2016. I uppdraget ingår att kontinuerligt till *Regeringen* rapportera försöksverksamhetens omfattning och att utvärdera densamma. I den här aktuella delutvärderingsrapporten presenteras och diskuteras den retrospektivt upplevda betydelsen av de nio riksrekryterande gymnasiala spetsutbildningar som startade hösten 2009 såsom det kommit till uttryck i web-enkäter, telefon- eller web-intervjuer med unga vuxna som utexaminerades från dessa utbildningar våren 2012. Det som står i fokus i delutvärderingsrapporten är dessa unga vuxnas nuvarande sysselsättning, deras retrospektiva bedömning spetsutbildningens kvalitet och deras självupplevda nytta av den genomgångna spetsutbildningen ungefär ett och ett halvt år efter slutförd. Det övergripande allmänna syftet med delutvärderingen är att på basis av dessa unga vuxnas erfarenheter ytterligare värdera de aktuella utbildningarnas förtjänster och värde.

1.1 Bakgrund

I en tidigare delutvärderingsrapport noterades att intresset för att förbättra utbildningen för de mest studiebegåvade i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen kan motiveras utifrån så väl tillväxtekonomiska som humanistiska utgångspunkter.² I sammanfattningen av resultaten från den återopade delutvärderingen framgår att skolorna har engagerat sig i försöksverksamheten för att dels kunna fortsätta erbjuda redan utvecklade profilerade utbildningar och dels för att utveckla redan etablerat samarbete med högskolan.³ Eleverna har sökt sig till spetsutbildningarna för att komma in på rätt skola, tillhöra en miljö med likasinnade och för att utbildningen såg ut att kunna tillhanda undervisning på hög nivå inom de aktuella spetsutbildningsområdena.⁴ Delutvärderingen visade, liksom tidigare delutvärderingar, att eleverna på spetsutbildningar i allmänhet varit relativt få och att de i allmänhet är mycket nöjda med kvaliteten på sina utbildningar. Det de uppskattar är framförallt kunniga och engagerade lärare, små klasser och studiemotiverade kamrater. Det hindrar dem dock inte från att mena att studietakten varit på gränsen till för hög under de första åren och att det varit svårt att utnyttja möjligheterna till högskolestudier parallellt med gymnasiestudierna med hänvisning till stress, schematekniska problem, oklart värde och upplevd nödvändighet att prioritera gymnasiebetyg och meritpoäng framför studier på högskolenivå.

² Helmstad & Jedemark, 2013-12-04.

³ *ibid*, s. 45-46.

⁴ *ibid*.

I den här aktuella delutvärderingen har vi till skillnad från den föregående delutvärderingen inte vänt oss till elever i sista året på de elva utbildningar som startade hösten 2010, utan till unga vuxna som utexaminerats från de nio utbildningar som startades hösten 2009.

1.2 Ansats, design, hjälpmedel, urval, insamling och bearbetning av data

Delutvärdering gör denna gång, liksom i de tidigare delutvärderingarna, bruk av en aktörsfokuserad utvärderingsmodell. Det innebär att vi försöker förstå och utvärdera spetsutbildningarnas värde ur de medverkandes perspektiv. Delutvärdering har i detta fall således begränsats till dem som våren 2012 utexaminerades från de nio först startade spetsutbildningarna. Den bygger på en enkät- och intervjuundersökning som genomfördes i november och december 2013 ungefär ett och ett halvt år efter det att de utexaminerats.

Enkätundersökningen vände sig till alla de som våren 2012 utexaminerades från något av de nio först startade spetsutbildningarna. Det rör sig om sammanlagt 167 personer. (Se Tabell 1).

Tabell 1. Antalet medverkande i enkätundersökningen

Spetsämne, skola, ort	Antal elever ht 2009 (fördelning kvinnor/män)*	Antal elever april 2012*	Antal svarande på enkät nov 2013
<i>Biomedicin</i> (Härnösands gymnasium, Härnösand)	21 (15/6)	17	7
<i>Fysik</i> (Polhemsskolan, Lund)	23 (6/17)	21	11
<i>Historia</i> (Katedralskolan, Lund)	30 (12/18)	28	10
<i>Humaniora</i> (Vasaskolan, Gävle)	19 (15/4)	16	6
<i>Matematik</i> (Danderyds gymnasium, Danderyd)	20 (3/17)	16	5
<i>Naturvetenskap, matematik</i> (Luleå gymnasieskola, Luleå)	16 (7/9)	15	3
<i>Naturvetenskap och matematik</i> (Ehrensårdiska gymnasiet, Karlskrona)	12 (7/5)	12	5
<i>Samhällsvetenskap – global inriktning</i> (Globala gymnasiet, Stockholm)	30 (21/9)	30	7
<i>Scienceprogrammet</i> (Europaskolan, Strängnäs)	13 (4/9)	12	6
	184 (90/94)	167	60

*uppgifterna hämtade från Skolverket (2012), tabell 2.1.

Enligt statistik från en tidigare genomförd utvärdering⁵ fanns det i spetsprogrammets sista årskurs 167 elever i de spetsutbildningar som påbörjats 2009. Vid kontakt med berörda skolor fick vi sammanlagt namn på 156 elever. Samtliga dessa adresserades genom ett brev i vilket vi bifogade en länk till en web-enkät. (Se Bilaga 1 och 2). Av dessa återkom 18 enkäter med

⁵ Skolverket, Redovisning av uppdrag enligt förordningen (2008:793) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial utbildning. Dnr 60-2008:3014, 2012.

besked att adressaten var okänd. Efter en dryg vecka skickades ett påminnelsebrev. Två veckor efter det skickades ytterligare ett påminnelsebrev. 60 av de 138 som antas ha nåtts av inbjudan har svarat på enkäten. Det motsvarar en svarsfrekvens på 43 %. Av de svarande var 49 % kvinnor. Detta motsvarar ungefär fördelningen mellan kvinnor och män på spetsutbildningarna som helhet.⁶ Vi vet inte om det stora bortfallet kan ha snedvridit bilden av det retrospektivt upplevda värdet av den gymnasiala spetsutbildningen.

De frågor som ingick i enkäten framgår av Bilaga 2. I slutet av enkäten tillfrågades de svarande om de kunde tänka sig att medverka i en uppföljande telefon-/Web-intervju. Av de svarande samtyckte 31 till att låta sig intervjuas.

Samtliga dessa kontaktades därefter per e-post. Ungefär en tredjedel av dessa svarade inom ett par dagar. De först svarande kontaktades åter och tid för intervjuer avtalades. Allt som allt intervjuades 11 personer.

Tabell 2: Översikt över intervjupersonernas utbildningsbakgrund och huvudsakliga sysselsättning december 2013

Intervjupersoner	Gymnasial spetsutbildning	Huvudsaklig sysselsättning
Bianca*	Biomedicin	Läkarstuderande
Björn	Biomedicin	Civilingenjörstuderande
Gloria**	Globalinriktning	Vuxenstuderande (Komvux)
Gustav**	Globalinriktning	Brevbärare***
Hedvig	Historia	Historiestuderande
Hulda	Historia	Civilekonomistuderande
Helena	Humaniora	Butiksbiträde
Hilma	Humaniora	Musikstuderande (folkhögskolenivå)
Mats	Matematik	Matematikstuderande
Martin	Matematik	Civilingenjörstuderande (data)
Mattias	Matematik	Civilingenjörstuderande (data)

* Samtliga intervjupersonernas namn är fingerade för att skydda deras identitet

** Gick ut från spetsutbildningen vt. 2013.

*** Studerar språk i högskolan på halvfart.

Intervjufrågorna framgår av Bilaga 4. Intervjuerna spelades in med hjälp av digital ljudupptagningsutrustning. Intervjuerna tog mellan 15 och 35 minuter att genomföra. Ljudupptagningarna av intervjuerna har därefter lyssnats igenom. I samband med genomlysningarna upprättades ett intervjuprotokoll som dels sammanfattade och dels citerade valda delar av det som sades i intervjuerna.

⁶ ibid

Det empiriska materialet i denna delutvärdering utgörs således dels av enkätsvar och dels av intervjuprotokoll från telefon-/web-intervjuer. Det empiriska materialet har därefter analyserats med tanke på utvärderingens syfte och frågeställningar.

1.3 Preciserat syfte

Det övergripande syftet med utvärderingen har tidigare sagts vara att värdera de aktuella utbildningarnas förtjänster och värde på basis av de medverkande unga vuxnas erfarenheter av de genomgångna utbildningarnas kvalitet och betydelse. I samband härmed har vi sökt svar på fyra utvärderingsfrågor: (1) Vad gör de utexaminerade deltagarna idag? (2) Vad upplever de drygt ett år efter examen att de fått med sig från sin gymnasiala spetsutbildning? (3) Vilken nytta anser de att de har haft av det de fått med sig från spetsutbildningen? (4) Hur väsentlig kan spetsutbildningen sägas ha varit för inriktningen på och genomförandet av deras nuvarande studier?

1.4 Disposition

Delutvärderingsrapporten består av totalt fyra kapitel. I detta det första kapitlet har vi introducerat den aktuella delutvärderingen med avseende på omfattning, uppläggning, medverkande, genomförande och syftet med densamma. I kapitel 2. *Perspektiv på upplevda effekter av utbildning* vidareutvecklas den del av delutvärderingens bakgrund som har att göra med det som sedan tidigare är känt beträffande upplevda effekter av utbildning i allmänhet och gymnasialspetsutbildning i synnerhet. I kapitel 3. *De utexaminerades erfarenheter och spetsutbildningens värde* presenteras resultatet från enkäten och telefonintervjuerna. I det fjärde och sista kapitlet 4. *Slutsatser och avslutande reflektion* presenteras delutvärderingens slutsatser beträffande de unga vuxnas bedömning av den gymnasiala spetsutbildningen och dess implikationer för fortsatt arbete med utveckling av kvalificerat stöd för lärande på hög nivå i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen i gymnasieskolan.

2. Perspektiv på upplevd nytta av gymnasial spetsutbildning

I det här kapitlet ska vi i det följande dels bereda vägen för presentationen av delutvärderingens resultat som följer i det nästföljande kapitlet och dels lägga en grund för diskussionen av dessa resultat i det avslutande fjärde kapitlet

Utbildning är en verksamhet i vilken undervisning och studieaktiviteter bedrivs utifrån bestämda mål. Målen för gymnasieskolan regleras bland annat utifrån *Skollagens* femtonde kapitel där det fastslås att en gymnasieutbildning syftar till att ”ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet” (2§). I de direktiv för verksamheten som ges där sägs också att gymnasieutbildningen i huvudsak ska (1) ”bygga på de kunskaper eleverna har fått i grundskolan...”, (2) ”utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper” och: (3) bilda ”en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och ... för rekrytering till högskolesektorn” (3§).

Den svenska gymnasieskolan reformerades rejält under 1990-talet. Parallellt med dessa reformer gav de internationella kunskapsmätningar indikationer på att svenska elevers provresultat försämrats. Regeringen kom därför att uppdra åt Statens skolverk att inleda försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämne med början hösten 2009.⁷ Tanken var att redan under gymnasietiden erbjuda avancerade studier för att ge ”en ökad motivation för de elever som vill och kan nå längre under sin tid i gymnasieskolan”⁸

Gymnasieskolan ska med andra ord uppfylla tre huvudsakliga utbildningsfunktioner, nämligen: (1) kvalificering; (2) socialisering; och: (3) personlig utveckling; allt i enlighet med samhälleligt fastställda mål- och riktlinjer och elevernas personliga preferenser.⁹ I urvalskriterierna för att få delta i försöksverksamheten med gymnasiala spetsutbildningar kom ämnesinnehåll att utgöra fokus där spetsutbildningarna skulle erbjuda bredd och fördjupning i spetsämne/området samt ge eleverna möjlighet att inom ramen för gymnasieutbildningen kunna bedriva studier på högskolenivå och få högskolepoäng. Genom att utforma försöksverksam-

⁷ Regeringens proposition 2008/09: 19; se även: Förordning om försöksverksamhet med gymnasial spetsutbildning, 2008: 793.

⁸ Statens offentliga utredningar 2008:27 Gymnasieutredningen, *Framtidsvägen - en reformerad gymnasieskola: betänkande*, Fritze, Stockholm, 2008

⁹ Gert Biesta, Good education in an age of measurements: on the need to reconnect with the question of purpose in education, *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21 (1), 33-46 Feb 2009.

heten på detta sätt kom försöksverksamheten att i stor utsträckning fokusera den första av de tre utbildningsfunktionerna: att kvalificera unga, särskilt talangfulla elever till fortsatta högre studier.

Perrone, Wright, Ksiazak, Crane och Vannatter noterar i sin genomgång av tidigare forskning kring betydelsen av särskilda skolinsatser för studiebegåvade, såsom tidigare skolstart, snabbare undervisningstakt, ämnesintegrerande undervisning, särskilda klasser och program i allmänhet innebär flera olika positiva följder för dessa elever.¹⁰ Som exempel på positiva följder nämner de sådant som en högre grad av upplevd kontroll över sin situation, bättre resultat på prov, högre grad av självförtroende, social och känslomässig anpassning samt en högre grad av upplevd positiv bekräftelse från sina studiekamrater än andra elever. De refererar också forskning som visat att elever som deltagit i avancerade klasser uppskattade dessa mer än vanliga klasser. Kvinnliga elever som deltagit i spetsutbildningsprogram upplevde att deras lärare och studiekamrater influerat och stött dem i deras skolgång.

Perrone med fleras egen undersökning, som gäller begåvande vuxnas reflektioner över sina erfarenheter i avancerade klasser, visar bland annat att dessa i allmänhet har positiva akademiska och interpersonella erfarenheter från att ha gått i dessa klasser. Som exempel på fördelar de upplever sig ha haft av att gå i dessa klasser nämner de att de tycker de hjälpte dem att förbereda sig för högskolestudierna betydligt bättre än andra klasser gjorde. De menade också att dessa avancerade klasser hade gett dem ett försprång i deras högskolestudier. Som ett exempel på nackdelar nämnde de känslor av isolering som en följd av att de hade segregerats från sina kamrater. Dessa upplevdes dock inte värre än att de i allmänhet ställde sig positiva till att deras egna barn skulle gå i sådana klasser under förutsättning att de bedömdes ha goda förutsättningar för att lyckas väl i dem.

Vad vet vi då om svenska gymnasieungdomars syn på framtida studier? SCB har sedan 1992 genomfört kontinuerliga mätningar av hur gymnasieungdomars ser på framtida studier. 2012/2013 hade 57 % av eleverna i gymnasieskolans årskurs 3 planer på att påbörja en högskoleutbildning inom de närmaste tre åren och där det är en större andel kvinnor än män som planerar att börja läsa på högskola/universitet. Siffran är ungefär densamma de senaste åtta åren. Intresset är störst bland dem som läst naturvetenskapligt program där nio av tio elever vill läsa vidare. Detta följs av elever från det samhällsvetenskapligt program där 77 % vill studera vidare. Samhällsvetenskapliga, vårdinriktade och konstnärliga utbildningar är populärast bland kvinnor medan teknik, ekonomi och naturvetenskap och datateknik är populärast bland männen.

¹⁰ Kristine M. Perrone, Stephen L. Wright, Tracy M. Ksiak, Amy L. Crane & Aarika Vannatter, Looking back on lessons learned: Gifted adults reflect on their experiences in advanced classes, *Roeper review*, 32, 127-139, 2010.

3. De utexaminerades erfarenheter och spetsutbildningens värde

I detta kapitel kommer vi att redovisa resultatet från enkäten och telefonintervjuerna. De frågor vi söker besvara är: (1) Vad gör de utexaminerade idag? (2) Vad upplever de utexaminerade deltagarna drygt ett år efter examen att de fått med sig från sin gymnasiala spetsutbildning? (3) Vilken nytta anser de att de har haft av det de fått med sig från spetsutbildningen? (4) Hur väsentlig kan spetsutbildningen sägas ha varit för inriktningen på och genomförandet av deras nuvarande studier?

3.1 Nuvarande sysselsättning

I sammanställningen av svaren på enkätfråga 7 framgår det att 38 av de 56 som svarat på denna fråga läser vidare på högskola/universitet idag. Fördelat på de olika ämnesområdena så är det förhållandevis flest från det naturvetenskapliga området som läser vidare och minst från det samhällsvetenskapliga området.

Tabell 3: Läser du vidare på högskola/universitet idag? (fråga 7)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Ja	24	3	11	38
Nej	9	4	5	18
Summa:	33	7	16	56

Detta kan jämföras med vad som framkommer i tidigare utvärderingar av dessa nio spetsutbildningar där en majoritet av personalen tror att eleverna kommer att studera vidare efter gymnasiet även om de är osäkra på om det kommer att bli inom spetsämnet eller något annat ämnesområde. I samma utvärdering uppger majoriteten av eleverna att de planerat att läsa vidare efter gymnasiet redan innan de började spetsutbildningen och där 60 % av eleverna planerar att läsa vidare inom spetsområdet.¹¹

Ett av skälen till att sprida spetsutbildningarna mellan å ena sidan matematik och naturvetenskap och å andra sidan humaniora och samhällsvetenskap var att tillmötesgå elevers efterfrågan på fördjupning i vissa ämnen/ämnesområden. I en tidigare delutvärdering var det ingen av de intervjuade eleverna som uppfattade begreppet specialisering som att man målmedvetet för framtiden mutar in ett expertisområde.¹² De menade att det snarare var de andra eleverna på skolan som såg spetsutbildningen mer som en slags specialisering. Spetsutbildningens elever

¹¹ Skolverket, 2012

¹² ibid

menade istället att spetsen låg i möjligheten att välja högskolekurser. Hur uppfattar då de utexaminerade idag betydelsen av spetsämnet? Av de som uppger att de idag studerar på universitet/högskola uppger hälften att de läser vidare inom spetsprogrammets område. Fördelat på ämnesområden tycks informanter som läst inom det naturvetenskapliga och matematiska området i en något större utsträckning fortsätta läsa inom spetsområdet.

Tabell 4: Läser du vidare inom spetsprogrammets område? (fråga 10)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Ja	14	1	5	20
Nej	11	2	7	20
Summa:	25	3	12	40

Informanter som läst inom det humanistiska området är den grupp som i störst utsträckning menar att deras studier kommer att ha stor betydelse för deras framtida yrkesval (se nedan Tabell 10).

Av de 17 som ännu inte säger sig ha påbörjat högskolestudier säger sig 11 planera läsa vidare inom spetsämnet.

Tabell 5: Planerar du att läsa vidare på högskola/universitet inom ditt spetsämne? (fråga 11)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Ja	6	2	3	11
Nej	3	1	2	6
Summa:	9	3	5	17

Svarsmönstret för enkätfråga 7-11 kan jämföras med Statistiska centralbyråns återkommande mätningar av gymnasieungdomars studieintresse där det framgår att 57 % av eleverna läsåret 2012/12 i gymnasieskolans årskurs 3 som helhet, planerar att påbörja en högskoleutbildning inom de närmaste tre åren.¹³ Studieintresset har varit ungefär detsamma de senaste åtta åren. Det är en större andel kvinnor, 65 %, som planerar att börja läsa på högskolan.¹⁴ Motsvarande siffra för utexaminerade kvinnor som ännu inte påbörjat studier, men som planerar att påbörja studier inom spetsämnet, är 7 av 10.

Av de svarande som uppger att de inte studerar är 13 av 16 arbetssökande. Tre är egenföretagare.

3.2 Behållning från spetsutbildningen

Vad upplever de utexaminerade deltagarna att undervisningen har gett och vad har de fått med sig från sin gymnasiala spetsutbildning?

¹³ Statistiska centralbyrån: Tema: Utbildning 2012:3 Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2011/12

¹⁴ ibid

3.2.1 Fördelaktig utbildningsmiljö

I förarbetet till förordningen motiveras inrättandet av försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning utifrån behovet av att erbjuda en tillräckligt utmanande utbildning där elever ges möjlighet att utvecklas optimalt och komma till sin rätt i förhållande till sin kapacitet och sitt intresse:

Det är angeläget att skolans undervisning anpassas till alla elevers behov, det gäller såväl elever med behov av extra stöd som elever som behöver extra utmaningar i undervisningen för att stimuleras i sin kunskapsutveckling.¹⁵

I tidigare utvärderingar framkommer att elever, som saknat stimulans under tidigare skolgång, känner att det högre tempot ger dem större möjlighet att få ut något av sin gymnasietid. I denna utvärdering framkommer också vittnesbörd om att accelerationen inneburit en utmaning:

Det jag saknar, i början, det var första året i min klass. Vi levde ju liksom i en akademisk bubbla. Vi jobbade nära våra lärare och vi hade uppgifter hela tiden. Ibland kom man till skolan kl 8 och kom inte hem förrän kl 7. Vi satt i biblioteket. Det var väldigt intensivt. /.../ Det var en ganska skön känsla att plugga hela tiden. Det saknar jag.(intervju med Helena)

Men för många av de utexaminerade är det inte i första hand accelerationen i sig som utgör vinsten med spetsutbildningen. Snarare lyfter informanterna fram att spetsutbildningen inneburit att de för första gången fått tillhöra ett sammanhang där det förväntas att elever tar skolarbetet på allvar.

Jag vet hur det var på högstadiet och de första veckorna på det andra gymnasiet, att det kan lätt bli så att, jag tycker att den sociala kulturen kan bli ganska förtryckt där då [Det känns som man krymper, hålls tillbaka?] Ja och att det är ganska, att man ska sätta dit varandra. Jag tycker inte att det är en bra social kultur eller miljö eller vad man ska säga? Det tycker jag att det definitivt var på den här då. Ja, som typ att man kan utvecklas som sig själv då. Ja istället för att anpassas till nån slags form./.../ Ja, det är något som jag tror att jag alltid kommer att ta med mig den inställningen, att det är okej, att man ska göra vad man själv vill.(intervju med Martin)

Samma informant beskriver också vad det betyder att komma till ett sammanhang där det är möjligt att möta andra elever som delar samma intresse att vilja lära sig och utvecklas:

Ja, de var seriösa på rätt sätt liksom. De ville lära sig. Det är inte att säga att de inte hade humor liksom, bra socialt. [De ville nått med sin utbildning?] Ja, och de hade nån sorts driv. De läste mer. Och även sådant som man inte går igenom i skolan liksom. (intervju med Martin)

¹⁵ Utbildningsdepartementet, *Inrättande av försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning* (Promemoria 2008-05-26). Stockholm: Regeringskansliet. 2008, s. 2.

Vad flera av de utexaminerade lyfter fram är insikten om att de påverkats av spetsutbildningen. Så berättar t.ex. Gloria som studerat på Samhällsvetenskap, global inriktning att utbildningen gett henne en fördjupad medvetenhet om globala frågor som lett till personliga ställningstaganden som påverkat hennes liv. För många har utbildningen gett dem en ökad medvetenhet om vilka de är och vilka de vill vara. Värdet av spetsutbildningen är, förutom de ämnesspecifika kunskaperna, erfarenheten av att det lärande som möjliggjordes genom utbildningen också påverkat dem som personer:

På ett vad ska man säga privat plan, så tror jag att den betydde mycket. Personerna man träffade där var av en helt annan sort än de som man annars träffar. Det har väl förändrat hela mitt sociala liv eller vad man ska säga. Det var andra som tyckte att matte var intressant. (intervju med Mats)

Några utexaminerade nämner att spetsutbildningens bidrag ligger i att den har erbjudit en miljö som möjliggjort en personlig utveckling och skapat motivation för studierna:

Jag hade aldrig tyckt att gymnasiet hade varit roligt om jag inte hade gått på den utbildningen som jag faktiskt gick. [...] Jag menar bara att om jag inte hade fått läsa historia i den utsträckning som jag fick. Nej jag tror inte att jag hade tyckt det varit lika roligt. Jag tror inte att jag hade fått den pluggarglöden som fanns i skolan. [Du letade lite efter möjlighet att kunna fördjupa dig i historieämnet]. Ja, och att då blir det så att alla som är intresserade av historia blir samlade på ett ställe. Värsta. Alla triggas ju igång varandra. Jag tror att vår klass blev så pressad av varandra att jag tror att alla ville ju vara duktiga. Jag vet inte hur jag ska förklara. [Ja, men det kändes som att det var viktigt att ta studierna på allvar?] Hm [med emfas] [Ja, visa sig, ja, visa framfötterna och att man fattade och kunde och hängde med och så där?] Ja, och eftersom de flesta som kom till min klass ändå var sådana personer, så blir det en annan stämning i klassen, än med personer som inte vill plugga eller som inte tycker det är så himla roligt med, bra betyg. [Var det så när du gick i grundskolan?] Ja, det tycker jag verkligen. [Hur var det då?]. Ja, det är ju många barn som inte förstår allvaret, med att plugga. Många kanske bara larvar sig igenom sin skolgång. [Var du en sådan som när du gick i grundskolan tog det på allvar?] Ja, det tror jag nog att jag var. (intervju med Hulda)

3.2.2 Stimulerande undervisning

I enkätuppgift 4a fick de svarande ta ställning till i vilken utsträckning som påståendet ”Undervisningen under spetsutbildningen var stimulerande” stämde överens med deras uppfattning utifrån de fem fasta svarsalternativen stämmer helt, stämmer bra, stämmer ganska bra, stämmer ganska dåligt respektive stämmer inte alls. I sammanställningen av svaren på denna uppgift visade det sig att det stora flertalet av de svarande (51 av 56) tyckte att detta påstående stämde helt (32) eller bra överens (19) med deras uppfattning. Humanisterna var den grupp av svarande som tyckte att påståendet stämde bäst överens (stämmer helt [10] och stämmer bra [6]) med deras uppfattning (sammanlagt 16 av 16).

Tabell 7: Undervisningen under spetsutbildningen var stimulerande (fråga 4a)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Stämmer helt	17	5	10	32
Stämmer bra	12	1	6	19
Stämmer ganska bra	2	1	-	3
Stämmer ganska dåligt	1	-	-	1
Stämmer inte alls	1	-	-	1
Summa:	33	7	16	56

I intervjuerna framkommer att spetsämnet tenderar att genomsyra utbildningen som helhet så att utbildningens övriga ämnen får rollen av stödämne till själva spetsämnet/området. Förordningen förordar ”gymnasiekurser med särskild fördjupning och breddning inom det ämne eller ämnesområde som spetsutbildningen är inriktad mot, utöver vad som får förekomma på det nationella program och den inriktning som närmast motsvarar spetsutbildningen”.¹⁶ Att låta andra ämnen bli stödämnen för spetsen är ett sätt att uppnå detta. En informant talar om ”matteficerade” ämnen:

Lärarna i andra ämnena de var liksom “matteficerade”. Det var inte bara matte som, utan framför allt fysik som har mycket matte i sig, kemi och de andra naturämnena, men vårans samhällskunskapslärare när vi höll på och läste lite ekonomi försökte göra det lite mera matte liksom. [...] Det var bra. (intervju med Mats)

En annan informant som läst vidare inom spetsämnet, den enda som gjort så i en klass på 23-25 elever, pekar på vilka konsekvenser det kan få för elevens framtida valmöjligheter att läsa andra ämnen på universitetet:

Alla andra ämnen var kopplade till historia. När vi läste svenska och naturvetenskap gjorde vi det utifrån en historisk vinkling. Det var väldigt roligt då, men svårt också. Jag har varit inne på att byta inriktning och läsa geologi. Men då blir det dubbelt så svårt, för då känns det som jag måste ta igen väldigt mycket mer, för jag har inte fått samma grundkunskaper eller allmänbildning som andra har fått. Samhällsvetenskap har vinklats till att belysa historieämnet. Hur har samhällsvetenskap använts för att belysa historien? Väldigt roligt. Men för snävt. (Intervju med Hedvig)

3.2.3 Ökat intresse för spetsämnet

Både enkäten och telefonintervjuerna ger en bild av en utbildning som betytt mycket för de utexaminerade därför att de fått tillhöra ett sammanhang som inte hållit dem tillbaka och begränsat dem. Men betyder det då också att deras intresse för spetsämnet har ökat som en följd av utbildningen? I enkäten ställdes de svarande inför uppgiften att ta ställning till påståendet ”Mitt intresse för spetsämnet har ökat efter utbildningen” (enkätfråga 4b) utifrån de fem fasta svarsalternativen: stämmer helt, stämmer bra, stämmer ganska bra, stämmer ganska dåligt, stämmer inte alls. Utfallet på denna fråga redovisas i Figur 3. Som framgår av denna figur, så

¹⁶ Utbildningsdepartementet, 2008, §1.

var det betydligt fler än hälften av de svarande (35 av 56) som menade att påstående stämde helt eller bra överens med deras uppfattning. Medan ungefär en fjärdedel (14 av 56) uppgav att detta påstående stämde ganska dåligt eller inte alls med deras uppfattning.

Tabell 6: Mitt intresse för spetsämnet har ökat efter utbildningen (fråga 4b)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Stämmer helt	12	3	7	22
Stämmer bra	8	2	2	12
Stämmer ganska bra	4	1	2	7
Stämmer ganska dåligt	6	1	3	10
Stämmer inte alls	4	-	1	5
Summa:	34	7	15	56

Den grupp av svarande som tycker att påståendet stämmer bäst med deras uppfattning (stämmer helt och stämmer bra) är samhällsvetarna (5 av 7).¹⁷ De är således den grupp av svarande som i störst utsträckning tycker att deras intresse för spetsämnet har ökat efter utbildningen. Den grupp av svarande som tycker att påståendet stämmer sämst med deras uppfattning (stämmer ganska dåligt och stämmer inte alls) är naturvetarna (10 av 34). De är alltså den grupp av deltagare som i störst utsträckning inte tycker att deras intresse för ämnet har ökat efter utbildningen.

3.2.4 Systematiskt och självständigt kritiskt tänkande

Med den fördelaktiga utbildningsmiljön, den stimulerande undervisningen och de tilltagande ämneskunskaperna följer för flera av de intervjuade även en övertygelse om att de utvecklat sin förmåga till systematiskt och/eller kritiskt tänkande.

I intervjun med Martin uttrycktes övertygelsen om utveckling av systematiskt tänkande som en del av behållningen från spetsutbildningen på följande sätt:

... jag tycker att utbildningen har utvecklat mitt logiska tänk på ett sätt som jag inte tror skulle ha skett någon annanstans /.../ utvecklade mina logiska förmågor vilket jag tycker är bra för alla aspekter av livet (intervju med Martin)

I intervjun med Gustav utvecklades följande resonemang:

Ja, väldigt mycket. Det kan man ju lugnt säga. Det är kanske inte saker som är specifikt för spetsutbildningen för mycket av spetsutbildningen skedde ju tillsammans med den vanliga klassen, med de vanliga eleverna, så vi hade ju samma utbildning där så att säga, men om man ska snacka om Globala gymnasiet, så är ju programmet /.../ att man hela tiden kopplar saker till ett globalt perspektiv, man fokuserar på en kritik och analys av sändare och mottagare av budskap, varför liksom, vi gick alltså in på antropologi och eurocentrism och sociologi och tvärvetenskapligt på många sätt, för vi jobbade även i projekt, mycket, alltså mycket av undervisningen skedde i projekt, som ett exem-

¹⁷ Se Tabell 6.

pel hade vi ”Min framtida stad”. Det var dels naturvetenskap och geografi, men även samhällsvetenskap, där man skulle försöka lista ut vad är en hållbar stad, hur kan man göra en stad hållbar, både utifrån ett sociologiskt perspektiv, hur man fungerar i grupp, socialt kapital, ekonomiska klyftor och allt sådant, liksom rent naturmässiga förutsättningar, som biologisk mångfald och ekosystemkänsla och sånt, så verkligen tvärvetenskapligt. (intervju med Gustav)

I det första fallet uppfattades den utvecklade förmågan som förmågan att tänka logiskt. I det andra fallet uppfattades den som en förmåga att tänka tvärvetenskapligt inom ett specifik erfarenhets- och verksamhetsfält. I intervjun med Hilma framställdes den som förmågan att ”förhålla sig frågande till det mesta”:

Jag tänker att jag hade fantastiska lärare som hela tiden utmanade den bild som man hade av sanningar, vad som var självklart, att hela tiden förhålla sig frågande till det mesta och ställa frågor. /.../ Vi hade också väldigt mycket aktuella tidningsartiklar och grejer som hade skrivits tidigare, som man utgick från och hade diskussioner kring. Det var allt ifrån svenska till religion, filosofi och historia, som jag tycker var väldigt bra. De är alltid bra att träna sig på att diskutera på det sättet, ett akademiskt förhållningssätt till att analysera och diskutera texter, som var väldigt givande och som jag är väldigt glad att jag fick. (Intervju med Hilma)

Lite längre fram i intervjun gav Hilma också ett konkret exempel på förmågan att fråga vidare i historieämnet:

Jag tycker att det är pinsamt att det inte ställs högre krav på den svenska historieundervisningen och det är något jag är väldigt förvånad över att man inte ställer från, ja, från universitetshåll. Ja, jag tycker att det är ett enormt stort svart hål, som man bara [ignorerar]. /.../ I tvåan så gjorde jag bara en enkel /.../ komparativ analys /.../ jag jämförde historieböcker från 50-, 60- och 70-talet och jämförde med dagens historieböcker och då kollade jag just på hur de hade valt att skriva om kvinnor som [varit regenter] ... ja, då tog jag Elisabeth I och /.../ Kristina /.../ och jag jämförde det med helt enkelt om det har förändrats rent om hur man skriver om dom och hur det ser ut, men att man, det var tydligt att man fortfarande inte har kommit särskilt långt och det känns inte som ett accepterat förhållningssätt att det inte finns information om de här kvinnorna, att det inte finns information om kvinnor som sådana, fast det inte stämmer, för det finns ju väldigt mycket, men man tar ju inte med det i historieböcker, för att man hellre tänker, man uppdaterar bara bilderna och språket, men inte innehållet. Och det är det som jag tycker är oförsvarbart, för att få en representativ historieundervisning där alla känner sig representerade och ska vara representerade för mänskligheten ser ut som den gör liksom. Ja, helt enkel, jag tycker att det finns väldigt mycket där som bör göras och det har väl den här utbildningen gett mig ännu mer, alltså styrkt mig ännu mer att det finns behov av det och även i samtal med dom lärarna som jag hade. (intervjun med Hilma)

I den citerade passagen ger Hilma uttryck för en långt driven kritisk historiemedvetenhet, som hon menar att hon till viss del redan hade med sig, men som hon också menar vidareutveckla-

des under spetsutbildningen som en följd av sättet varpå hennes historielärare bedrev historieundervisningen.

3.3 Upplevd nytta av det man lärt

Det framgår i de tidigare utvärderingarna¹⁸ att höga lärarambitioner och stort intresse från skolledningarna har varit en minsta gemensamma nämnare för de annars på många sätt olika spetsutbildningarna. Mycket skiljer i undervisningen mellan de olika spetsprogrammen, men generellt har lärarna haft höga ambitioner med spets eleverna. Det har förväntats av eleverna att de ska ha ett intresse för spetsämnet och motivation och förmåga att lägga ner mycket tid på skolarbetet. Lärarnas höga förväntningar har också i hög grad medverkat till att elever utvecklats de förväntade kunskaperna och förmågorna. Väl antagna till högre utbildning är det många av de utexaminerade som pekar på att de genom spetsutbildningen fått en god beredskap för fortsatta studier.

3.3.1 Vilket försprång har spetsutbildningen gett de utexaminerade?

51 av 56 svarande tycker att påståendet om att spetsutbildning har gett dem ”försprång i form av ämneskunskaper” stämmer helt eller bra överens med deras uppfattning. Motsvarande siffror för ”studiefärdigheter”, ”kunskaper om universitetsstudier” och ”akademiskt skrivande” är 42, 36, respektive 33 av 56.

¹⁸ Skolverket, Redovisning av uppdrag enligt förordningen (2008:793) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial utbildning. Dnr 60-2008:3014, 2011.

Tabell 8: Har spetsutbildningen gett dig försprång i form av... (fråga 6)

Svarsalternativ	Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
... ämneskunskaper	35	16	5	-	-
Nat	19	11	3	-	-
Sam	4	2	1	-	-
Hum	12	3	1	-	-
... studiefärdigheter	16	26	6	6	2
Nat	7	15	5	2	2
Sam	4	2	1	-	-
Hum	8	5	1	2	-
... kunskap om universitetsstudier	21	15	11	8	1
Nat	9	8	8	6	-
Sam	2	1	2	2	-
Hum	10	4	1	-	1
... akademiskt skrivande	23	10	16	5	2
Nat	7	10	9	4	2
Sam	1	2	4	-	-
Hum	14	-	2	-	-

När vi ser hur skattningen av ämneskunskaper fördelas på spetsutbildningarnas olika ämnesinriktningar framgår att de informanter som läst ett humanistiskt inriktat program är den grupp som är mest nöjd med de ämneskunskaper som spetsutbildningen möjliggjort (stämmer helt 12 av 16) följt av de informanter som studerat ett program med inriktning mot naturvetenskap/matematik (19 av 33) och samhällsvetenskap (3 av 7).

Informanter från de humanistiska programmen förefaller mest samstämmiga och nöjda, särskilt med avseende på utbildningens ämneskunskaper och utbildningens förmåga att utveckla deras akademiska skrivande. Informanterna som gått en utbildning med inriktning mot naturvetenskap/matematik förefaller mer splittrade i sin syn på utbildningens kvaliteter både vad gäller värderingen av de studiefärdigheter som utbildningen möjliggjort och utbildningens betydelse för akademiskt skrivande och svaren är relativt jämnt fördelat mellan de olika svarsalternativen.

Många informanter vittnar i telefonintervjuerna om att de uppfattar att de genom sin spetsutbildning utvecklat gedigna kunskaper:

Det mesta av den matten jag kommer att läsa på högskolan, den har jag ju nästan läst på gymnasiet. Jag har inte tentat av den, men jag har ju den gratis, på sätt och vis. En-

variabelanalys har jag ju läst. Flervariabelanalys är ju tuff, den är inte obligatorisk, utan den får jag välja till, men den har jag ju fått gratis. Diskret matte har jag ju också läst, så jag får definitivt användning för min matte i min utbildning. (intervju med Martin)

En del talar om värdet av att redan i gymnasiet få bli inlemmad i och känna att man tillhör en ämnesgemenskap:

Ja, alltså den här förmågan att läsa, förstå matematik. Jag hade säkert lärt mig det ändå, men nu fick jag lära mig det här. Man jag tror att det har hjälpt mig mycket med notation, liksom standarder, hur man brukar skriva en text och vad man kan anta är givet. Man blir liksom lite insläppt i "communityn" eller vad man ska säga. Matematiker, eller matematikgruppen. (intervju med Mats)

På frågan om spetsutbildningens nytta svarar informanterna att spetsutbildningen gett dem värdefulla kunskaper som de ser nyttan av:

Jag tycker att utbildningen har utvecklat mitt logiska tänk på ett sätt som jag inte tror skulle ha skett någon annanstans. Och, jag vet inte om det blir lite flummiga svar här, men så är det. Ja, och så där utvecklats som person liksom, så tycker jag att det har varit väldigt bra med... (Intervju med Martin)

Kunskaperna och förmågorna som de utvecklat under sin gymnasietid har utvecklat dem som personer.

Jag måste säga att det är mer för min personliga del. För jag kan inte säga att jag har så mycket nytta av den kunskapen i verkliga livet. Det var väl mera det att det var intressant. Jag bryr mig väldigt mycket om historia. Jag läser ju mycket böcker på fritiden. På så sätt var det ju bra att jag kunde gå utbildningen (Hulda)

Hulda pekar på värdet av att provat på akademiska studier redan under gymnasieutbildningen:

Och att jag kunde läsa på universitet samtidigt, vilket jag fick en ganska bra fördel av sen när jag började plugga igen. Då hade jag ju redan gjort hemtentor och läst lite tyngre litteratur, så på det sättet var det ju jättebra. Jag hade ju redan fått en inblick i universitetsstudier (intervju med Hulda)

Genom spetsutbildningen skapas akademiska miljöer på gymnasiet. Där får eleverna möjlighet att känna på vad det innebär att studera inom högre utbildning och lärarna fungerar många gånger som handledare till eleverna när de studerar kurser på högskolenivå.

Det finns emellertid också informanter som menar att värdet med gedigna ämneskunskaper inom spetsutbildningsområdet är begränsade:

Jag kände mig utvald och uppskattad för min kunskap. Viktig och uppskattad. Så fort vi kom ut ur gymnasiet så försvann allt det där. Det var en chock att komma ut och inse att man hade inga fördelar när man sökte till universitetet och jobb. Vi hade det lika svårt som alla andra. Lärarna sa att ni kommer att få det lätt. Men så var det ju inte. (intervju med Hedvig)

Spetsutbildningen har gett ett ämnesmässigt försprång, som dock bara kan utnyttjas i händelse av fortsatta studier inom just det området. Det ämnesmässiga försprånget är dock ingen garanti för antagning till någon utbildning.

3.3.2 Utbildningsprogrammet som helhet

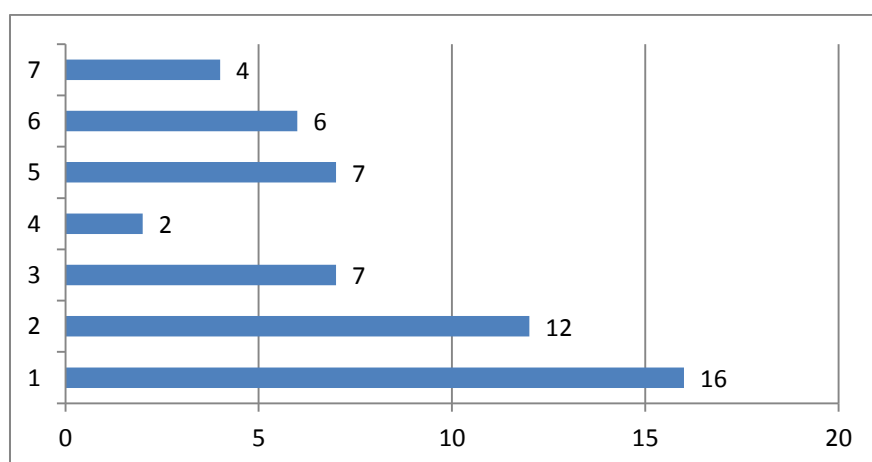
Hur ser då informanterna på sin spetsutbildning som helhet ett och ett halvt år efter att de slutfört den? Det övervägande flertalet av de svarande uppger, som framgår av Tabell 9, att de skulle välja samma utbildningsprogram igen.¹⁹ Samhällsvetarna är den grupp av informanter som i störst utsträckning skulle välja samma utbildning igen. Störst andel tveksamma hittar vi bland humanisterna.²⁰

Tabell 9: Skulle du välj samma utbildningsprogram idag? (fråga 3)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Ja	25	6	11	42
Tveksam	5	1	4	10
Nej	1	-	-	1
Summa:	31	7	15	53

Det är en något större andel kvinnor, 21 av 25, än män, 19 av 26, som skulle välja samma utbildning igen. När det gäller utexaminerade elever från samhällsvetenskapligt program har vi tidigare visat att det är den grupp som är mest nöjda med utbildningen och som skulle göra samma val igen. Men samtidigt är det denna grupp av utexaminerade som skattar utbildningens kapacitet att ge eleverna ämnesmässigt försprång, lägst.

En övervägande majoritet av informanterna (42 av 53) är alltså nöjda med sin utbildning, så nöjda att de skulle göra samma val igen. Men även om 42 av 53 skulle välja samma utbildning igen, så visar frågan om studenternas nöjdhet att endast 35 av 54 ger utbildningen de tre högsta betygen (betyg 1-3).

Figur1: Nöjdhet med spetsutbildningen (1 är bästa möjliga och 7 är sämsta möjliga).

¹⁹ 42 av 53 svarande.

²⁰ 4 av 15. Motsvarande siffror för naturvetarna och samhällsvetarna är 5 av 31 respektive 1 av 7.

Värt att notera är att 10 av de 54 informanterna ger utbildningen de lägsta betygen (betyg 6 och 7).

Som redan sagts har tidigare utvärderingar visat att elever som saknat stimulans under tidigare skolgång har uppskattat utbildningens höga tempo som berett dem större möjlighet att få ut något av sin gymnasietid. Tidigare utvärderingar visar också att både lärare och elever hade förväntningar om att just spets elever skulle utmärka sig ännu mer än övriga duktiga gymnaster. Detta har också ytterligare bidragit till en ökad intensitet i studierna. I intervjuerna framkommer också några invändningar mot en alltför accelererad utbildning redan under gymnasiet:

Det är tidigt att välja redan i nian. Idag hade jag nog funderat en gång till. Efter en så intensiv utbildning vill man göra något annat. Man tröttnar redan på gymnasiet. Det blir för intensivt. Det gav mig mycket bra kunskaper. Men det skedde på bekostnad av annat. /.../ Jag känner att jag inte kan börja läsa ett annat ämne nu. Jag har svårare att anpassa mig till ett annat ämne eftersom spetsutbildningen var så specialiserad. (intervju med Hedvig)

Den nyexaminerade pekar på en slags inlåsning till följd av en alltför hårt nischad utbildning. I telefonintervjuerna framkommer också erfarenheter som tyder på att spetsutbildningen uppfattas som alltför homogen och som till stora delar enbart fångar upp redan mycket gynnade elever:

Varför ska man ha vissa klasser som är på en viss akademisk nivå? Jag förstår inte varför det skulle främjas av utbildningen? När jag gick på högstadiet så var jag en stor minoritet i min klass. Jag var den enda som ja, det kanske var fyra i min klass av tjugo, som följde med på vad lärare sa. De andra lyssnade inte och de gjorde inte uppgifterna. Det var kaos. Det var inte en så rolig situation. Men jag förstår inte varför undervisningen som ges ska vara så mycket bättre när alla i klassen redan är studiemotiverade och pluggar jättemycket och är jätteduktiga. Jag tycker att det var en ganska fattig miljö. När alla i min klass var de rikaste från den här orten. De med de mest smarta föräldrarna. Det kändes så himla enfaldigt. /.../ Jag förstår inte varför de motiverade varför det var på det viset att vi skulle vara i samma klass? Mer än att visst, vi var intresserade av det där. Men det är andra som är intresserade också, även om de inte har MVG i allt. Det känns som det är en ganska enkel väg att ta. Jag tänker att om vi ska få de här eleverna att prestera extra bra. Då sätter vi dem i en klass och ger dem svårare böcker och så ger vi lite mera pengar till dem, till studieresor. Jag tycker att det bara känns som man försöker motivera utifrån att eleverna är, utifrån prestige, att det är utifrån där som man försöker att motivera att fortsätta. Det var den sista kommentaren om det. (intervju med Helena)

Citatet ovan pekar på iakttagelsen att i stället för att enbart satsa på eliter borde satsningar göras som kommer flera till del.

3.4 Spetsutbildningens betydelse för nuvarande och framtida studier och yrkesval

En del informanter beskriver sitt yrkesval som en naturlig fortsättning på sin spetsutbildning:

Jag fick ta en paus där i matten på andra terminen. Men nu känner jag att det är väldigt kul igenom. Jag känner mig ganska säker på mitt val att läsa vidare i matte. /.../ Ekonomi, åtminstone på en högre nivå, går ju ihop lite med matte. Jag tänkte att det kunde vara en bra kompanjon till matten. (intervju med Mats)

Andra beskriver mer en öppenhet för olika vägval:

Jag började ju faktiskt på ett naturvetenskapligt program, men sedan så bytte jag över till biomedicin. Jag var väldigt osäker på vad jag skulle göra på gymnasiet. Jag tänkte på teknik och estet, så det bara blev naturvetenskap då. (intervju med Bianca)

Bianca beskriver hur yrkesvalet sakta växte fram under tiden som hon studerade på spetsutbildningen:

Det växte nog fram under gymnasietiden faktiskt. För det var många som sa när jag sa vad jag läste. –Jaha, ska du bli läkare sen eller? Och det sådde väl nått slags frö och sen tänkte jag, jo men varför inte. (intervju med Bianca)

Hur väsentlig kan spetsutbildningen sägas ha varit för inriktningen på och genomförandet av de utexaminerades nuvarande studier? Majoriteten av de svarande, 35 av 56, svarar att spetsämnet kommer att ha betydelse för deras framtida yrkesliv.

Fördelat på de olika ämnesområdena går det att se att samhällsvetarna är den grupp som menar att spetsämnet kommer att ha stor betydelse för deras framtida yrkesliv (se Tabell 10). Medan endast hälften av humanisterna uppger att de tror att utbildningen kommer att ha stor betydelse för deras kommande yrkesliv.

Tabell 10: Jag tror att mina studier i spetsämnet kommer att ha stor betydelse för mitt framtida yrkesliv (fråga 4c)

Svarsalternativ	Natur	Samhälle	Humaniora	Totalt
Stämmer helt	9	4	3	16
Stämmer bra	13	1	5	19
Stämmer ganska bra	5	1	7	13
Stämmer ganska dåligt	6	1	1	8
Stämmer inte alls	-	-	-	-
Summa:	33	7	16	56

Hälften av de som besvarat enkäten uppger att de studerar inom spetsområdet. Trots detta uppger 8 av 56 att ”spetsämnet kommer att ha stor betydelse för mitt framtida yrkesliv” är ett påstående som stämmer ganska dåligt med deras uppfattning. Av de som uppgett att de ändrat inriktning svarar 2 av 17 att intresset har minskat för spetsämnet medan 13 av 17 svarar att det

istället är andra ämnen som intresserar lika mycket eller mer. 2 av 17 uppger att de uppfattar att det är större chanser till arbete inom andra områden.²¹

Intresset för biomedicin har inte riktigt minskat men intresset för byggbranschen har ökat och är mycket roligare enligt mig. (enkätsvar)

Samma informant säger i intervjun att spetsutbildningen gett honom kunskaper som vidgat hans möjligheter att tillgodogöra sig sin utbildning i ett vidare perspektiv:

Jag har inte ångrat mitt gymnasieval. Jag har nytta av mina kunskaper, inte hela tiden men lite då och då och har fått ett litet annat synsätt än många andra teknologer?(intervju med Björn)

3.4.1 Spetsutbildningen underlättar högskolestudier

På vilket sätt har spetsutbildningen underlättat de utexaminerades högskolestudier?

Jag trodde att jag var bättre förberedd än jag var men jag var samtidigt bättre förberedd än de flesta. (intervju med Björn)

Flera av informanterna vittnar om att deras kunskaper i spetsämnet medför att mycket blir repetition på utbildningens första och andra termin. En utexaminerad ser början på den högre utbildningen som en möjlighet till repetition:

Den här terminen har vi ju odlat bakterier och testat olika antibiotika och resistent bakterier. Och den labben har jag ju gjort på gymnasiet, så jag känner mig väl förberedd. Jag lär mig mycket genom repetition, så det känns bra att ha gjort det förut. Det jag har läst är inte helt nytt och det känns jättebra. (Intervju med Bianca)

För andra medför spetsutbildningen att de redan kan kursinnehållet och därför inte behöver delta i universitetets undervisning. De växlar ner sin kapacitet till sparlåga och använder tiden för att invänta de andra kurskamraterna

För mig är det inte så intensivt. Men det är väl kopplat till det där att jag får matten gratis. Vad jag har förstått är att, den första matten kan vara svår för folk. som envariabelanalysen, den är ju ett nytt sätt att tänka. Men jag har ju den gratis, som sagts, så jag har ju inte gått på så många föreläsningar. För jag behöver inte det. Så jag har kunnat använda den tiden till nått annat liksom, så där, men det har inte varit hektiskt för mig, det har det inte.(intervju med Martin)

En del utexaminerade använder tiden de får över efter att de har tenterat av kurserna till att läsa andra ämnen:

Första terminens matte tentade jag bara av i slutet av sommaren, utan att gå någon kurs. Och sedan gick jag en kurs. Och hela året läste jag första året på ekonomikandidatprogrammet. Jag läste ett år ekonomi och ett år matte, men matten läste jag på hösten sedan hade jag paus från matten på våren. [Vad studerar du nu?] Jag har tagit lite blandade grejer. Jag försöker läsa matte 100 % och sedan lite extra för att testa. Jag har testat filosofi. Matte och lite gott och blandat. (Intervju med Mats)

²¹ Enkätfråga 14

3.5 Sammanfattning

68 procent (38 av 56) av de utexaminerade eleverna från spetsutbildningarna läser vidare på högskola/universitet idag och hälften av dessa läser vidare inom spetsområdet. En övervägande majoritet av informanterna (42 av 53) är nöjda med sin utbildning och skulle göra samma val igen. Samhällsvetarna är den grupp av informanter som i störst utsträckning skulle göra samma val igen medan flest tveksamma hittar vi bland humanisterna. På samma gång är humanisterna den grupp som förefaller mest samstämmiga och nöjda medan de som studerat med inriktning mot naturvetenskap/matematik förefaller mer splittrade i sin syn på utbildningens kvaliteter samtidigt som det är den grupp som i störst utsträckning läser vidare inom spetsområdet. Av de svarande som uppger att de inte studerar (32 procent) är drygt tre fjärdedelar arbetsökande. Tre är egenföretagare.

90 procent av de svarande menar att undervisningen varit stimulerande. Flera informanter pekar på att det inte i första hand är accelerationen i sig som utgör vinsten med spetsutbildningen utan snarare att spetsutbildningen inneburit att de fått tillhöra ett sammanhang där det förväntas att av dem att de tar sin utbildning på allvar. I intervjuerna framkommer att många värderar spetsutbildningen dels för den personliga utveckling som möjliggjorts, dels för ämneskunskaperna och dels den akademiliktande miljö som studierna bedrivits i. De allra flesta menar sig därför vara väl förberedda för studier vid högskola/universitet.

Majoriteten (35 av 56) menar att spetsutbildningen kommer att ha betydelse för inriktningen på deras framtida yrkesliv. 13 av 17 svarar att det istället är andra ämnen som intresserar lika mycket eller mer. Några uppger att de uppfattar att det är större chanser till arbete inom andra områden. Ett försprång i form av ämneskunskaper medför att den första och andra terminens högskolestudier till stora delar innebär repetition av redan tillägnade kunskaper. Det kan medföra en nerväxling och att studentens hela kapacitet inte utnyttjas i väntan på att kursens övriga studenter ska komma ikapp. Spetsutbildningens acceleration riskerar att leda till en inbromsning i början av en högskoleutbildning inom spetsämnesområdet.

4. Slutsatser och avslutande reflektioner

I de två första kapitlen presenterade vi förutsättningarna för den aktuella delutvärderingen, syftet med densamma, dess uppläggning och genomförande och tidigare utvärdering/forskning inom det aktuella området. I det tredje kapitlet redogjorde vi för deltagarnas nuvarande sysselsättning och deras retrospektiva bedömning av sin spetsutbildning med avseende på det de tycker sig ha fått ut av den i form av kunskaper, färdigheter och förhållningssätt och vilken användning de tycker sig ha haft av dessa förmågor. I detta det fjärde och sista kapitlet utvecklas delutvärderingens slutsatser beträffande spetsutbildningarnas betydelse och dess implikationer för fortsatt arbete med utveckling av kvalificerat stöd för lärande på hög nivå i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen i gymnasieskolan.

I den här aktuella delutvärderingen har vi följt upp de först utexaminerade unga vuxna från de först startade nio spetsutbildningarna. Knappt hälften av gruppen som helhet har svarat på enkäten och knappt en femtedel av dem som har svarat på enkäten har också intervjuats. I delutvärderingen har vi sökt svar på fyra frågor. Dessa handlar om nuvarande sysselsättning, upplevd behållning, användning och summerande bedömning av spetsutbildningens förtjänster.

Resultatet visar att det stora flertalet av de medverkande är högskolestuderande och att hälften av dessa bedriver högskolestudier inom spetsutbildningsområdet. Vi har också noterat att alla menar sig ha fått ut en hel del av sin gymnasieutbildning i form av kunskaper, färdigheter och förhållningssätt. De lovordar sina tidigare lärare och skolkamrater för att de aktivt bidrog till att deras gymnasietid blev intressant, lärorik och utvecklande för dem. Det är en erfarenhet som de önskar varje elev i gymnasieskolan. Det stora flertalet av de medverkande menar att deras gymnasiala spetsutbildning har fungerat bra som studieförberedande gymnasial utbildning.

I denna avslutande reflektion ska vi diskutera en handfull teman som har anmält sig allt eftersom vi har arbetat med det empiriska underlaget och som vi finner särskilt relevanta att ta upp med tanke på kommande beslut angående försöksverksamheten. I ett försök att fånga essensen i det vi vill ta upp har vi kallat dessa teman: (1) Kvalificering, socialisering och personlig utveckling; (2) Specialisering och inlåsning (3) Försöksverksamheten i termer av framgång och misslyckande.

4.1. Kvalificering, socialisering och personlig utveckling

Gymnasieutbildningen ska kvalificera dem som deltar i densamma för arbete och fortsatta studier. I kvalificeringstanken ingår att eleverna ska förvärva sådana kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som de behöver för att möta de krav som ställs i framtida utbildning och

yrkesliv. I socialiseringstanken ingår att utbildningen inte bara ska kvalificera eleverna, utan också föra dem in i olika mer eller mindre omfattande gemenskaper. Detta sker genom att eleverna får ta del av och inlemmas i de synsätt och värderingar som kännetecknar dessa gemenskaper. I utvecklingstanken ingår att eleverna inte bara ska kvalificeras och socialiseras, utan också utvecklas som människor. Det betyder att utbildningen ska ge dem möjligheter att lära känna och utveckla sig själva som personer med särskilda erfarenheter, viljor och förmågor.

Sett utifrån kvalificeringsperspektivet ter det sig som om spetsutbildningen i allmänhet upplevs ha varit relativt framgångsrik. Den har som de unga vuxna uppfattar det, försett dem med sådana kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som de har haft god användning av i sina fortsatta studier. Detta gäller framförallt de av studenterna som studerar vidare inom sina spetsområden, som exempelvis Bianca, Hedvig och Mats, men det gäller också de studenter som har påbörjat studier i näraliggande utbildningsområde. Bland dessa återfinns vi exempelvis Martin och Mattias, som genomförde gymnasial spetsutbildningen i matematik, men som fått användning för sina avancerade kunskaper i matematik inom sina studier av datorteknik. Dessa fem verkar alla nästan lite väl förberedda, för att inte säga överförberedda för sina studier, som gjort att de den första tiden i sin högskoleutbildning inte behövt gå på helfart som studerande inom sitt spetsämne, utan funnit att mycket av undervisningen och studierna varit en repetition av sådant som de redan undervisats och lärt sig. Men även Björn, som utexaminerades från spetsutbildningen i biomedicin och som nu studerar till civilingenjör i väg, vatten och husbyggnad, och Hulda, som utexaminerades från spetsutbildningen i historia och som nu studerar till civilekonom med inriktning mot detaljhandel, anser att de var ganska väl förberedda för sina högskolestudier. Detta kan uppfattas som lite överraskande, men om vi utgår ifrån att spetsutbildningen i biomedicin var och är ett naturvetenskapligt program och att den i historia var ett samhällsvetenskapligt program, är utbildningsvalen och erfarenheterna av att vara ganska väl förberedd för studierna inte lika överraskande.

Ser vi de medverkandes vittnesmål utifrån socialisationsperspektivet kan vi notera att i stort sett samtliga av de intervjuade framhåller kritiskt förhållningssätt och andra allmänna akademiska färdigheter som en väsentlig del av behållningen från utbildningen. En del av de medverkande ger också tydligt uttryck för att de menar sig ha fogats in i en särskild akademisk miljö eller ämneskultur. Det är nog ingen överdrift att säga att en del av dem blev akademiker redan under gymnasietiden.

De medverkande framhåller, liksom de medverkande i de tidigare delutvärderingarna, spetsutbildningen som en gynnsam miljö för så väl utbildning som för personlig utveckling. Det de uppskattar med utbildningsmiljön är framförallt deras lärares och studiekamraters engagemang i spetsutbildning. Från att i grundskolan befunnit sig tillhöra en liten studieintresserad minoritet, har de i spetsutbildningen kommit att befinna sig tillhöra en överväldigande studieintresserad majoritet. Det är en utveckling som brutit deras isolering och gett dem en starkare självkänsla och redskap att definiera dem själva som värderade och dugliga.

4.2 Specialisering och inläsning

En tanke bakom försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen har varit att pröva värdet av breddning och fördjupning inom ämnen och ämnesområden som går utöver det som är möjligt inom nationella program. Möjligheten till specialisering förmodades och har till viss del även visat sig vara en uppskattad möjlighet i de gymnasiala spetsutbildningarna. Men i såväl de tidigare som den här aktuella delutvärderingen finns det data som tyder på att en allt för långt gången eller alltför skol- eller lärarstyrd eller alltför otydlig specialisering undergräver intresset för spetsutbildning. Det finns också data som tyder på att specialiseringen i sig kan vara förknippad med en viss inläsningsrisk. Det är en stor skillnad på att specialisera sig inom ramen för ett relativt brett erfarenhets- och verksamhetsområde som exempelvis naturvetenskap eller samhällsvetenskap och att specialisera sig inom ett relativt snävt område, som exempelvis historia. Gamla utbildningsdilemman, som tidig- eller sen differentiering eller allmänbildning och specialisering, är fortfarande en levande verklighet på det personliga planet, även då den utbildningspolitiska betoningen, som i den aktuella försöksverksamheten, ligger på tidig differentiering och kvalificering.

4.3 Försöksverksamheten i termer av framgång och misslyckande

Försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen kan både ses som en framgång och ett misslyckande. Det är dock viktigt att påpeka att vi inte har talat med några av dem som kunde ha, men inte har engagerat sig i spetsutbildningsprojektet. Vi har inte heller talat med dem som inte slutförde utbildningen.

På basis av det empiriska underlag vi har fått från deltagarna ter sig projektet helt avgjort som en framgångssaga när det gäller att skapa gynnsamma miljöer för utbildning och personlig utveckling. Det är svårt att tänka sig mera nöjda lärare, elever och alumner än dem vi har kommit i kontakt med under våra båda delutvärderingar. Men vi får inte bortse från att de också har talat om sådant som onödigt komprimerad studiegång det första och andra året samt schematekniska och motivationsmässiga utmaningar i det andra och tredje året som tvingat eleverna att välja mellan högsta möjliga gymnasiebetyg och meritpoäng framför fördjupande och breddande högskolestudier.

Försöksverksamhetens främsta förtjänst ligger kanske inte så mycket i de ämneskunskaper som möjliggjorts av specialiseringarna som i de attityder till kunskap och bildning, som kommit till uttryck i spetsutbildningsmiljöerna; att lärarnas och elevernas samarbete kring bildning kommit att tas på allvar. I en sådan miljö möjliggörs såväl efterfrågad kvalificering som socialisering som personlig utveckling. Frågan är emellertid varför en sådan bildningsmiljö bara ska erbjudas ett par tre hundra och inte alla elever? Kan spetsutbildningen komma att ytterligare bidra till segregering av den högskoleförberedande gymnasieskolan där goda bildningsmiljöer med lärare och elever som engagerar sig i utbildningen och möter varandra med höga förväntningar, riskerar bli undantag snarare än regel?

Referenser

- Balchin, T., Hymer B., & Matthews D. J. (red.) (2009). *The Routledge international companion to gifted education*, London: Routledge.
- Biesta, G. (2009). Good education in an age of measurements: on the need to reconnect with the question of purpose in education, *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21 (1), 33-46.
- Helmstad, G. & Jedemark, M. (2013). *Försöksverksamhet med gymnasial spetsutbildning: En aktörsfokuserad utvärdering av de utbildningsprogram som startade hösten 2010*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen, Avdelningen för pedagogik.
- Perrone, K. M., Wright, S. L., Ksiak, T. M., Crane, A. L. & Vannater, A. (2010). Looking back on lessons learned: Gifted adults reflect on their experiences in advanced classes, *Roeper review*, 32, 127-139.
- Regeringens proposition 2008/09: 19.
- SOU 2008:27. *Framtidsvägen: En reformerad gymnasieskola*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2011). Redovisning av uppdrag enligt förordningen (2008:793) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial utbildning. Dnr 60-2008:3014.
- Skolverket (2012). *Redovisning av uppdrag enligt förordning (2008:793) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning läsåret 2011/12* (Dnr 60-2008:3014), 2012.. Tillgänglig 2013-02-26 via: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2882 .
- Statistiska centralbyrån (2012). Tema: utbildning 2012:3 Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2011/12. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Utbildningsdepartementet. (2008). *Förordning (2008: 793) om försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning* (SFS nr: 2008: 793), 2008. Tillgänglig 2013-02-26 via: http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?%24{HTML}=sfst_1st&%24{OOHTML}=sfst_dok&%24{SNHTML}=sfst_err&%24{BASE}=SFST&%24{TRIPSHOW}=format%3DTHW&BET=2008%3A793%24 .
- Utbildningsdepartementet (2008). *Inrättande av försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning* (Promemoria 2008-05-26). Stockholm: Regeringskansliet.

Bilagor

1. Inbjudningsbrevet till medverkan i Web-enkäten

LUNDS UNIVERSITET
Samhällsvetenskapliga fakulteten

Sociologiska institutionen
Avdelningen för pedagogik

Utvärdering av försöksverksamhet med
gymnasial spetsutbildning

2013-11-01

Uppföljningsenkät till dig som gått ut en spetsutbildning 2012

År 2008 beslutade regeringen att starta försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasiala spetsutbildningar (Förordning 2008:739). Det beslutades också att försöksverksamheten ska följas upp och utvärderas med avseende på omfattning och genomförande.

Som del av denna utvärdering är det vår förhoppning att du vill besvara en kort uppföljningsenkät, som bland annat behandlar dina åsikter om och erfarenheter.

Enkäten är web-baserad och beräknas ta ungefär tio minuter att besvara. I det flesta fall besvarar du frågorna med en enkel markering, och i några av frågorna vill vi att du svarar med egna ord. Svaren kommer att bearbetas konfidentiellt och mestadels att redovisas som siffror i tabeller och figurer.

Det är vår förhoppning att du svarar så fort som möjligt. Du hjälper oss bäst genom att svara genomtänkt och så ärligt som möjligt!

Enkäten hittar du på: www.spetsutb.se

Du loggar in med: XXXXXXXXXX

Vi ser fram till att få tal del av dina erfarenheter före den 24 november

Med vänliga hälsningar

Glen Helmstad, Marie Jedemark och Johan Klavestrand

2. Enkätfrågorna

1. Är du...

Kvinna

Man

*2. Inom vilket program läste du din spetsutbildning?

3. Skulle du välj samma utbildningsprogram idag?

Ja

Tveksamt

Nej

4. Hur väl stämmer dessa påståenden för dig?

	Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Undervisningen under spetsutbildningen var stimulerande	☐	☐	☐	☐	☐
Mitt intresse för spetsämnet har ökat efter utbildningen	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tror att mina studier i spetsämnet kommer att ha stor betydelse för mitt framtida yrkesliv	☐	☐	☐	☐	☐

5. I allmänhet, hur nöjd skulle du säga att du är med din spetsutbildning, där 1 är bästa möjliga och 7 är sämsta möjliga?

1

2

3

4

5

6

7

6. Har spetsutbildningen gett dig försprång i form av...

	Stämmer helt	Stämmer bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
...ämneskunskaper	☐	☐	☐	☐	☐
...studiefärdigheter	☐	☐	☐	☐	☐
...kunskap om universitetsstudier	☐	☐	☐	☐	☐
...akademiskt skrivande	☐	☐	☐	☐	☐

Annat

7. Läser du vidare på högskola/universitet idag?

Ja

Nej

8. Arbetar du idag inom det området du läst?

Ja

Nej

***9. Vad är din huvudsakliga sysselsättning?**

- Arbetsökande
 Föräldrarledig
 Sjukskriven
 Egenföretagare
 Militärtjänst

Annat

10. Läser du vidare inom spetsprogrammets område?

- Ja
 Nej

11. Planerar du att läsa vidare på högskola/universitet inom ditt spetsämne?

- Ja
 Nej

12. Varför har du valt annan inriktning än spetsutbildningen?

- Intresset har minskat
 Intresset har tillgodosetts
 Större chanser till arbete inom andra områden
 Andra ämnesintressen
 Betygen räckte inte till

Annat

13. Inom vilket ämne tänker du läsa?

14. Varför har du valt annan inriktning?

- Intresset har minskat
 Intresset har tillgodosetts
 Större chanser till arbete inom andra områden
 Andra ämnes intressen
 Betygen räckte inte till

Annat

15. På vilket lärosäte läser du?

16. Vilket ämne läser du?

17. Beskriv kortfattat några positiva erfarenheter du har från din spetsutbildningen:

18. Beskriv kortfattat några negativa erfarenheter du har från din spetsutbildningen:

19. Avslutningsvis undrar vi om det går bra att vi hör av oss till dig för en muntlig uppföljning?

Ja det går bra

E-post:

3. Inbjudan till medverkan i telefonintervjuerna

2013-12-06

Hej,

Vi har fått i uppdrag av Skolverket att ta reda på vad eleverna som lämnade sin spetsutbildning 2012 gör idag och vilken nytta upplever de att de haft av utbildningen i olika avseenden? Du har i en enkät rörande detta svarat att det går bra att vi kontakter dig för en muntlig uppföljning. Vi skulle därför gärna komma i kontakt med dig för en telefonintervju. Vi behöver ditt telefonnummer och förslag på tidpunkt i vecka 50 när vi kan komma i kontakt med dig. Vi beräknar att telefonintervjun tar ungefär 20 minuter.

Med vänliga hälsningar

Glen Helmstad, Marie Jedemark och Johan Klavestrand

Sociologiska institutionen vid Lunds universitet

4. Intervjuguide

Namn:

Program:

1. Du gick ur gymnasiet våren 2012. Vad har du i stora drag gjort sedan dess? Vad är din nuvarande huvudsakliga sysselsättning?
2. Hur ser dina framtidsplaner ut?
 - a. Vad har du för mål för dina studier?
 - b. Vad har du för planer för ditt arbete? Planerar du att läsa vidare? När i så fall? Och vad?
3. Vilken nytta har du haft av spetsutbildningen?
 - a. Vad betyder det för dig att du har fått möjlighet att läsa en spetsutbildning?
 - b. Hur har spetsutbildningen påverkat dig?
 - c. Vad har den betytt för din självkänsla och ditt självförtroende?

- d. Finns det någon särskild kunskap och/eller förmåga som du utvecklade i anslutning till din spetsutbildning och som du har haft stor nytta av sedan dess?
 - e. Är det något du saknat när det gäller din gymnasieutbildning?
4. Hur väl förberedd var du för studier och arbetsliv när du gick ur gymnasiet?
- a. Hur resonerar du när det gäller dina studier/ditt arbete och kommande yrkes/utbildningsval?
 - b. Vilka motiv har du för valt ämne/program/arbete? Enskild kurs eller program? Distans eller campusstudier?
 - c. Har lärosätet någon betydelse när du väljer utbildning?
 - d. Har avståndet mellan lärosäte och bostadsort någon betydelse för ditt val av lärosäte?
 - e. Kan du tänka dig att kombinera dina studier med arbete?
5. Har du något att tillägga när det gäller gymnasial spetsutbildning?

Tack för din medverkan!